

УДК: 598.2:502.7

<https://doi.org/10.53904/1682-2374/2023-25/9>
В.С. Гавриленко¹, Т.В. Старовойтова²¹Національний природний парк "Гуцульщина"

вул. Дружби, 84, м. Косів, Івано-Франківська обл., 78600 Україна

²Біосферний заповідник "Асканія-Нова" імені Ф.Е. Фальц-Фейна НААН України

вул. Паркова, 15, смт Асканія-Нова, Каховський р-н, Херсонська обл., 75230 Україна

¹e-mail: vszapaskania@gmail.com¹<https://orcid.org/0000-0001-5984-7888>²e-mail: starovoitovatetana@gmail.com²<https://orcid.org/0000-0003-4243-1311>

ВОДНО-БОЛОТНИЙ ОРНІТОКОМПЛЕКС СИВАСЬКОГО ПОДУ: ВИДОВЕ РІЗНОМАНІТТЯ ТА ЧИСЕЛЬНІСТЬ

Подові екосистеми, збереження біорізноманіття. рідкісна орнітофауна, водно-болотні види

ВОДНО-БОЛОТНИЙ ОРНІТОКОМПЛЕКС СИВАСЬКОГО ПОДУ: ВИДОВЕ РІЗНОМАНІТТЯ ТА ЧИСЕЛЬНІСТЬ. В.С. Гавриленко, Т.В. Старовойтова. – Сиваський під є одним із важливих центрів зосередження птахів водно-болотного комплексу у межиріччі Дніпро–Молочна. В результаті систематичних обстежень (2018–2021 рр.) двох його найбільш поширених водно-болотних біотопів – опріснених ставків з макрофітною рослинністю та мілководних евригалінних водойм з прилеглими територіями – виявлено на гніздуванні, літуванні, під час міграції та зимівлі 75 водно-болотних види, з яких підтверджено гніздування 25 видів. Всі види, які зустрічалися в цьому поді, занесені до національних і міжнародних охоронних списків, зокрема, до Червоної книги України – 21 вид. Найбільш численними серед звичайних видів є турухтан *Philomachus pugnax*, мартин середземноморський *Larus melanocephalus*, крижачок чорнодзьобий *Gelochelidon nilotica*, крижень *Anas platyrhynchos*, з видів Червоної книги України – шилодзьобка (чоботар) *Recurvirostra avosetta*, ходулочник *Himantopus himantopus*, дерихвіст лучний *Glareola pratincola*, журавель сірий *Grus grus*. Із ряду Лелекоподібних Сісопіформес гніздиться 5 видів, серед яких косар *Platalea leucorodia* та коровайка *Plegadis falcinellus* – в списку видів Червоної книги України. Водні біотопи поду є важливим центром зосередження мисливської орнітофауни. Здійснюється полювання на пернату дичину, що впливає на її чисельність та характер перебування.

WATERFOWLS OF THE SYVASKYI DEPRESSION: SPECIES DIVERSITY AND NUMBER. V.S. Havrylenko, T.V. Starovoitova. – Syvaskyi depression is one of the important centers of concentration of birds of the wetland complex in the Dnipro–Molochna confluence. As a result of systematic surveys (2018–2021) of its two most common wetland biotopes: desalinated ponds with macrophytic vegetation and shallow euryhaline reservoirs with adjacent territories, 75 wetland species were found for nesting, roosting, during migration and wintering. Nesting of 25 species has been confirmed. There are 75 species included in national and international protection lists. In particular, 21 species are included in the Red Book of Ukraine. The most numerous among the common species are *Philomachus pugnax*, *Larus melanocephalus*, *Gelochelidon nilotica*, *Anas platyrhynchos*, from the species of the Red Book of Ukraine *Recurvirostra avosetta*, *Himantopus himantopus*, *Glareola pratincola*, *Grus grus*. There are 5 nesting species from the order of Ciconiiformes, among which *Platalea leucorodia* and *Plegadis falcinellus* are listed in the Red Book of Ukraine. Water biotopes of depression are an important center of concentration of hunting birds. Hunting for feathered game is carried out, which affects its number and nature of stay.

Екосистеми межиріччя Дніпро–Молочна з другої половини ХХ століття зазнають послідовних поглиблених антропогенних змін. Цей процес супроводжується зникненням природних ландшафтів, в структурі яких знаходяться подові екосистеми і притаманні їм орнітокомплекси. В силу меншої придатності для рільництва поди розорювались повільніше, але зазнали інших впливів, таких як посилення пасовищного навантаження, скидання дренажних вод, створення дамб, дренажних каналів, ставків-накопичувачів, замулення та затоплення їх днищ водами артезіанських свердловин різного ступеня мінералі-

зації. Це неповний перелік невластивих природному процесу чинників, що впливають на формування орнітокомплексу і життєдіяльність птахів. В серії крупних подів регіону за масштабами і різноманіттям трансформації ландшафту виділяється Сиваський під, днище якого поєднує залишки природних екосистем і комплекс штучно створених постійних евригалінних водойм, гідрологічний режим яких має свою специфіку, що створює різноманітну кормову базу та умови для відпочинку і гніздування водно-болотних птахів.

Метою даної роботи є уточнення видового різноманіття водно-болотних птахів подової екосистеми, оцінка їх чисельності та соціологічної структури в сучасних умовах. Попередні регіональні дослідження, виконані науковцями Азово-Чорноморської орнітологічної станції та Біосферного заповідника "Асканія-Нова", дають узагальнену характеристику орнітофауни регіону (Сіохин і др., 2000; Андрющенко, Черничко, Кинда, 2006; Андрющенко, Дядичева, Попенко, 2015; Andryushchenko et al., 2019; Andryushchenko, Vorovka, 2022), або стосуються окремих подових екосистем (Гавриленко, Мезінов, 2013; Гавриленко, Листопадський, 2016). Визначення видового різноманіття птахів Сиваського поду відокремлено від регіону не проводились, за винятком загальних робіт щодо рідкісних видів (Листопадський та ін., 2013; Гавриленко, Старовойтова, 2020).

Матеріали та методи досліджень

Дослідження проведені на території Сиваського поду, загальна площа якого складає 5920 га. Під розміщений біля села Сиваське Генічеського району Херсонської області. Окремі спостереження проводились з початку 90-х років, але основний матеріал зібрано у 2018–2021 рр. з охопленням всіх сезонів. У даному дослідженні основна увага приділена біотопам днища: фрагментам залишків лучного степу, який перетинають канали для скидання дренажних вод, пересихаючим водоймам, які наповнюються талими і дощовими водами, штучно створеним водоймам, що наповнюються з артезіанських свердловин.

При зборі фактичного матеріалу застосовували рекомендовані методики польових досліджень, які ґрунтуються на маршрутному пішохідному і автомобільному обстеженні подових екосистем регіону в різні пори року, а також методичні розробки Азово-Чорноморської орнітологічної станції (Сіохин і др., 2000; Черничко, 2005), які використовуються при масштабних регіональних обліках, активними учасниками яких були автори.

Для виявлення видового різноманіття та чисельності птахів водно-болотного комплексу проводили маршрутні обстеження та обліки вздовж берегової лінії. Чисельність Горобцеподібних не визначали. Використовували оптичні прилади: бінокль Nikon Action EX 16x50 та зорову трубу з 25–50-кратним збільшенням. Для більш детального вивчення видового складу та чисельності у скупченнях птахів зі спостережних точок (берм ставків, пагорбів) проводили суцільну панорамну фотографічну фіксацію фотокамерами Nikon D7000 та Nikon D850 об'єктивами Nikon AF-S Nikkor 200–500 mm та Nikkor 18–200 mm з наступною камеральною обробкою у програмі Photoshop CS6, що дало можливість виявляти пропущені в результаті візуальних спостережень види та більш точно підраховувати кількість особин.

Для оцінки характеру перебування птахів на території використано категорії: гніздовий (Г) – підтвержене достовірне гніздування на території водойми (є гніздо, птах виявлений із кормом, знайдені пташенята); не гніздовий, літуючий (Л) – вид не гніздиться на цій території, але перебуває певний час в літній період; мігруючий (М) – вид, місця гніздування якого знаходяться поза межами території водойми, проте регулярно трапляється під час весняної та осінньої міграцій; залітний, рідкісний в період міграції (РМ) – вид, який інколи залітає на територію водойми, але його ареал гніздування й маршрути регулярної міграції знаходяться поза межами цієї території; зимуючий (З) – вид, який трапляється лише в зимовий період.

Наукові назви птахів подані згідно з протоколом Комісії із зоологічної термінології Інституту зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАН України від №5 від 03.05.2007 р.

Результати досліджень та їх обговорення

Сиваський під представляє собою класичний екологічний профіль подової екосистеми з більш крутим схилом на північній частині та пологим у південній. Днище поду, як і в

багатьох інших подах регіону, трансформоване. Має у своєму складі штучно створені водойми, яким властива евригалінність, що суттєво змінюється впродовж весняно-осіннього сезону (табл. 1, рис. 1). Водне дзеркало в опріснених водоймах на 20–40% зайняте густою макрофітною трав'яною рослинністю *Phragmites australis*. При пересиханні водойм утворюються мілководдя з глибиною 15–20 см, а також численні коси, які мають рослинний покрив із солянок *Halocnemum* sp. та солеросів *Salicornia* sp.

Таблиця 1. Різноманіття та площі біотопів Сиваського поду

Тип біотопу	Площа, га	% від загальної площі
Степи, луки, солончаки	2740,96	46,3
Водно-болотні угіддя	1260,96	21,3
Рілля	1154,40	19,6
Селітебні ландшафти	597,92	10,1
Лісові насадження	165,76	2,8
Всього	5920,00	100

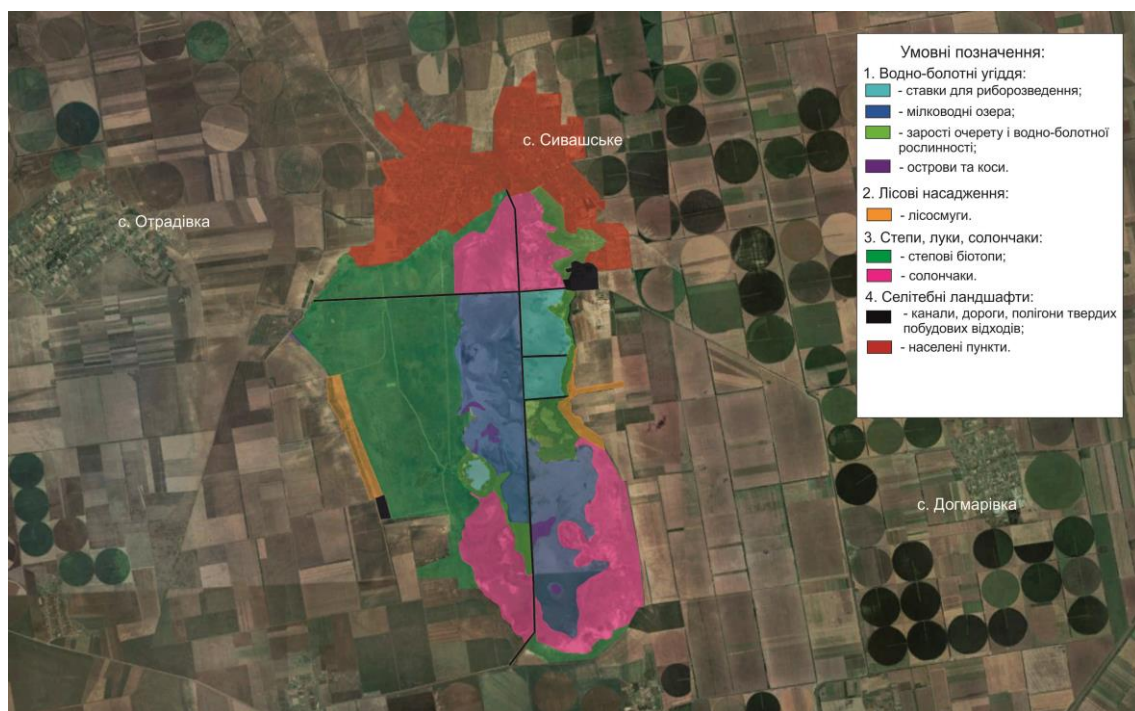

Рисунок 1. Картосхема розміщення досліджуваних біотопів Сиваського поду

Мілководність і велика кількість личинок комарів з роду Хірономіди *Chironomidae* sp. створюють сприятливі умови для зупинок Сивкових *Charadriidae* під час міграцій і гніздування. Схили поду розорані і обстежувалися тільки для виявлення водно-болотних птахів, які використовують ці території для відпочинку та харчування.

Всі ставки зариблені, що суттєво сприяє гніздуванню рибоїдних птахів.

Територія днища поду розділена між двома мисливськими господарствами: приватним та Українського товариства мисливців та рибалок (УТМР).

Серед водно-болотних біотопів Сиваського поду добре виокремлюються два варіанти, які створюють сприятливі умови для гніздування, годівлі та ночівлі птахів водно-болотного комплексу: опріснені водойми глибиною 0,5–2,0 м із заростями макрофітної рослинності зі значними площами водного дзеркала та широкі мілководні евригалінні водойми глибиною 0,1–0,5 м з мулистими косами, островами і виположеними берегами, вкритими низькорослою галофітною рослинністю.

Для заростей очерету характерне гніздування *Ardea purpurea*, *A. cinerea*, *Egretta garzetta*, *E. alba*, *Botaurus stellaris*, *Plegadis falcinellus*, у шлейфах макрофітної рослинності, що облямовує береги водойм та островів, влаштовують гнізда *Anas platyrhynchos*,

Aythya ferina, *Netta rufina*, *Acrocephalus arundinaceus*, *A. scirpaceus*, *Emberiza schoeniclus*, *Panurus biarmicus* та ряд інших видів.

Окремо треба відмітити острови та коси, які утворюються на мілководних озерах при їх обсиханні. Зокрема, тут формуються щорічно крупні колонії *Recurvirostra avosetta*, *Larus cachinnans* та *L. melanocephalus*, *Gelochelidon nilotica*, у меншій кількості гніздяться *Himantopus himantopus*, поодинокі – *Charadrius alexandrinus*, *Haematopus ostralegus*. В обривистих берегах барм ставків виявлена у невеликій кількості *Riparia riparia*.

Щорічні показники чисельності та видового складу орнітокомплексу Сиваського поду мають коливання, пов'язані з погодними умовами, періодом року, характером прольоту, наявністю факторів турбування на суміжних територіях. За період дослідження на території поду виявлено 106 видів птахів з 14 рядів 36 родин. До птахів водно-болотного комплексу належать 75 видів (70,7% від загальної кількості) з 16 родин 7 рядів (див. анований список нижче).

Ряд Пірникозоподібні Podicipediformes

Родина Пірникозові Podicipedidae

Норець малий *Podiceps ruficollis* (Pallas, 1764). Вид нечисленний. Відмічений на водоймах поду щороку в період осінньої міграції. Чисельність коливається від 2 до 9 особин.

Норець великий *Podiceps cristatus* (Linnaeus, 1758). Вид відмічений в період весняної та осінньої міграції (3–7 ос.) та влітку (6–9 ос.).

Норець сіроший *Podiceps grisegena* (Boddaert, 1783). Вид зустрічали на водоймах поду тільки в квітні 2018 р. (2 ос.).

Норець чорноший *Podiceps nigricollis* (C.L. Brehm, 1831). Відмічений в період міграції, навесні чисельність коливається в межах 5–8 ос., під час осінньої міграції більш чисельний: так, в жовтні 2020 р. відмічено 25 ос. Порівнюючи з попередніми обліками колег (Сіохин и др., 2000), можна констатувати, що чисельність суттєво зменшилася.

Ряд Пеліканоподібні Pelecaniformes

Родина Пеліканові Pelecanidae

Пелікан рожевий *Pelecanus onocrotalus* (Linnaeus, 1758). Вид зустрічався на водоймах рибного господарства не регулярно в період літування. Найбільша зграя відмічена 20.06.2018 р. – 809 ос.

Родина Бакланові Phalacrocoracidae

Баклан великий *Phalacrocorax carbo* (Linnaeus, 1758). Вид спостерігався в різні періоди року, але гніздування не реєстрували. Чисельність коливалась від 4 до 113 ос.

Ряд Лелекоподібні Ciconiformes

Родина Чаплеві Ardeidae

Бугай *Botaurus stellaris* (Linnaeus, 1758). Вид гніздовий, але через особливість біології точну чисельність гніздових пар не визначали.

Бугайчик *Ixobrychus minutus* (Linnaeus, 1766). Вид рідкісний для території ставків, відмічався в період весняної міграції у 2019 р., чисельність виду не визначена.

Квак *Nycticorax nycticorax* (Linnaeus, 1758). Вид є гніздовим в регіоні, але в межах поду зрідка реєстрували в післягніздовий період.

Чапля руда *Ardea purpurea* (Linnaeus, 1766). Вид нечисленний, від 2 до 6 пар, відмічали гніздову поведінку, тому вид віднесено до гніздових.

Чапля сіра *Ardea cinerea* (Linnaeus, 1758). Гніздиться в колонії з чепурою великою. Загальна чисельність 30 пар. Ситуативно чисельність збільшується при зниженні рівня води у ставках.

Чапля біла велика *Egretta alba* (Linnaeus, 1758) утворює спільні гніздові колонії в очереті з іншими Лелекоподібними серед водойм рибного господарства. Використання квадрокоптера допомогло визначити чисельність гніздової колонії – 197 гнізд.

Чапля біла мала *Egretta garzetta* (Linnaeus, 1766). Вид нечисленний, від 3 до 18 ос., відносимо до гніздового, оскільки спостерігали гніздову поведінку.

Родина Ібісові Threskiornithidae

Косар *Platalea leucorodia* (Linnaeus, 1758). Вид гніздовий, утворює спільні колонії на островах з чепурою великою (рис. 2). Максимальна чисельність – 17 гнізд.

Рисунок 2. Колонія косаря в заростях очерету (фото О.С. Мезінова)

Коровайка *Plegadis falcinellus* (Linnaeus, 1766). Гніздовий вид, спостерігалися гніздові пари в північній частині поду (3–4 пари). Максимальну чисельність (46 ос.) відмічали в травні 2019 р.

Родина **Лелекові** Ciconiidae

Лелека білий *Ciconia ciconia* (Linnaeus, 1758). Для півдня Херсонської області спостерігаємо позитивну динаміку чисельності виду. В регіоні є гніздовим, але на території дніща Сиваського поду зустрічались тільки літаючі особини (1–6 ос.).

Ряд **Гусеподібні** Anseriformes

Родина **Качкові** Anatidae

Лебідь-кликун *Sygnus cygnus* (Linnaeus, 1758). Вид нечисленний, інколи зустрічається на водоймах в зимовий період.

Лебідь-шипун *Sygnus olor* (Gmelin, 1789). Вид відмічався на території поду протягом року, чисельність коливається від 6 до 490 особин в період весняної міграції. Вид гніздовий, при проведенні обстежень щорічно спостерігали 3–4 пари з пташенятами.

Казарка червоновола *Rufibrenta ruficollis* (Pallas, 1769). Відмічались пролітні зграї і ночівлі в пізньоосінній період на ставках приватного мисливського господарства чисельністю до 30 особин.

Гуска білолоба велика *Anser albifrons* (Scopoli, 1769) є зимуючим в регіоні масовим видом. Через постійний фактор турбування в мисливський сезон зупиняється на ночівлі в декілька десятків особин.

Гуска сіра *Anser anser* (Linnaeus, 1758). Для Сиваського поду вид є нечисленним (2–18 ос.), зустрічається впродовж року і, можливо, гніздиться поодинокими парами.

Огар *Tadorna ferruginea* (Pallas, 1764). Вид реєстрували в період з квітня до листопада щороку, гніздування не підтвержене. Чисельність коливається від 9 до 50 ос. навесні та до 120 ос. восени.

Галагаз *Tadorna tadorna* (Linnaeus, 1758). Для Присивашся досить характерний звичайний вид. В Сиваському поді пролітний, гніздовий вид. Чисельність у 2018 та 2019 рр. коливалась в межах 20–450 ос. У 2020 р. чисельність галагазів становила 700–1140 ос. Можливо, вона збільшилась за рахунок особин, які гніздилися та мігрували із сусідніх подових екосистем.

Крижень *Anas platyrhynchos* (Linnaeus, 1758). Багаточисельний вид, гніздиться, мігрує та зимує в регіоні. Весною, в період гніздування, спостерігали від 45 до 380 ос., а під час осінньої міграції чисельність зростала до 1500 ос. Взимку максимальну кількість відмічали в грудні 2019 р. – 9500 ос.

Чирок-тріскунець *Anas querquedula* (Linnaeus, 1758). Мігруючий вид, чисельність якого – від 10 особин влітку до 450 особин в період весняної міграції.

Чирок-свистунець *Anas crecca* (Linnaeus, 1758). Зимуючий та пролітний вид. Чисельність від 14 до 200 ос. в період осінньої міграції.

Нерозень *Anas strepera* (Linnaeus, 1758). Вид нечисленний, з невизначеним статусом, ймовірно гніздування.

Свищ *Anas penelope* (Linnaeus, 1758). Вид перелітний, відмічали лише в період весняної міграції, чисельність 40–490 ос.

Шилохвіст *Anas acuta* (Linnaeus, 1758). Вид поширений в Присивашші, але в Сиваському поді нечисленний, реєстрували 10 ос. тільки навесні 2019 р.

Ширококоніска *Anas clypeata* (Linnaeus, 1758). Перелітний, літуючий вид. Реєстрували щорічно. Чисельність зграй – від 20 ос. до 540 ос. навесні 2020 р.

Гоголь *Vicerephala clangula* (Linnaeus, 1758). Вид дуже рідкісний, нечисленний, спорадично фіксували декілька особин на зимівлі.

Попелюх *Aythya ferina* (Linnaeus, 1758). Вид гніздовий, перелітний. Спостерігали пари та виводки пташенят. Точну кількість пар не підраховували через важкодоступність частини гніздової території. Загалом чисельність складає 20–200 ос. навесні та до 700 ос. восени.

Чернь червонодзьоба *Netta rufina* (Pallas, 1773). Нечисленний гніздовий вид, налічує 4–12 пар.

Чернь чубата *Aythya fuligula* (Linnaeus, 1758). Мігруючий вид, чисельність коливається в межах 30–40 ос.

Чернь морська *Aythya marila* (Linnaeus, 1761). Вид відмічали лише 7 квітня 2018 р., чисельністю 14 ос.

Савка *Oxyura leucocephala* (Scopoli, 1869). Вперше у цьому поді спостерігалася з 4 до 23 квітня 2020 р. – 2 пари – та зграя із 21 особини 28 жовтня 2020 р.

Представники родини **Качкові** зустрічаються переважно на водоймах приватного рибного господарства, водойми є достатньо глибокими, мають острови, покриті очеретом, як і узбережжя цих водойм, що створює оптимальні умови для гніздування, зимівлі та міграційних скупчень цих видів. Виключенням є галагаз, якого відмічали в усіх біотопах поду.

Ряд **Соколоподібні** Falconiiformes

Родина **Яструбові** Accipitridae

Лунь болотяний *Circus aeruginosus* (Linnaeus, 1758). Вид звичайний в регіоні, спостерігався цілорічно. Наявні площі заростів очерету та значна кормова база створюють умови для гніздування. Точна кількість гніздових пар не визначена. Чисельність в різний період коливається від 2 до 17 особин.

Ряд **Журавлеподібні** Gruiformes

Родина **Журавлеві** Gruidae

Журавель сірий *Grus grus* (Linnaeus, 1758). Вид щорічно літує (30–170 ос.) і утворює нічні міграційні скупчення восени та навесні (до 1000 ос.) у південно-східній частині поду.

Журавель степовий *Anthropoides virgo* (Linnaeus, 1758). Вид рідкісний, нечисленний у регіоні. У Сиваському поді спостерігали в травні 2019 р. гніздування 1 пари на островці мілководної солоної водойми.

Родина **Пастушкові** Rallidae

Курочка водяна *Gallinula chloropus* (Linnaeus, 1758). Гніздиться в каналах дренажних систем та очеретах ставків рибного господарства. Чисельність не визначалася.

Погонич звичайний *Porzana porzana* (Linnaeus, 1766). Нечисленний мігруючий вид.

Лиска *Fulica atra* (Linnaeus, 1758). Вид відмічається впродовж року на водоймах рибного господарства. Чисельність досить сильно коливається: від 40 ос. (жовтень 2019 р.) до 1140 ос. (травень 2019 р.).

Ряд **Сивкоподібні** Charadriiformes

Родина **Сивкові** Charadriidae

Сивка золотиста *Pluvialis apricaria* (Linnaeus, 1758). Зустрічали на літуванні у минулі роки – 2–3 особини.

Чайка *Vanellus vanellus* (Linnaeus, 1758). Вид відмічали щорічно з квітня до серпня, чисельністю 9–160 ос.

Зуйок малий *Charadrius dubius* (Scopoli, 1786). Рідкісний для цього поду на прольоті і літуванні вид. Відмічали переважно на затоплених після дощів солончаках у північній частині поду.

Зуйок морський *Charadrius alexandrinus* (Linnaeus, 1758). Нечисленний гніздовий вид (2–3 пари). Для гніздування обирає відкриті коси в північній частині поду.

Родина **Чоботареві** Charadriidae

Ходуличник *Himantopus himantopus* (Linnaeus, 1758). Утворює гніздові колонії на невеликих островах мілких водойм приватного мисливського господарства. Орієнтовна чисельність близько 40 гніздових пар в 2018 р., до 60 гніздових пар – в 2019 р., 50–60 пар – у 2020 р. В період міграції чисельність не перевищувала 280 особин.

Шилодзьобка *Recurvirostra avosetta* (Linnaeus, 1758). Гніздиться колоніально на островах мілких водойм, а також поодинокі вздовж узбережжя. Орієнтовна чисельність гніздових пар – від 110 до 140. Чисельність в період міграції зростала до 900 ос.

Родина **Кулики-сороки** Haematopodidae

Кулик-сорока *Haematopus ostralegus* (Linnaeus, 1758). Рідкісний нечисленний вид, в 2019 р. відмічали гніздування 1 пари на острові мілкої водойми УТМР.

Родина **Баранцеві** Scolopacidae

Турухтан *Philomachus pugnax* (Linnaeus, 1758). Найбільш чисельний вид поду, в різні роки чисельність в період міграції коливалася від невеликих зграй в 600 ос. до 25,4 тис. ос. (17.08.2018). Досить поширений в різних біотопах поду (ставки УТМР, солончаки).

Грицик великий *Limosa limosa* (Linnaeus, 1758). Є звичайним мігруючим видом. Чисельність в період весняної міграції сягає 200 ос., в осінній період чисельність вища – до 660 ос.

Коловодник звичайний *Tringa totanus* (Linnaeus, 1758). Звичайний мігруючий вид. Чисельність – 20–470 ос.

Коловодник болотний *Tringa glareola* (Linnaeus, 1758). Звичайний мігруючий та літуючий вид, зустрічався в східній частині поду на мілководдях.

Коловодник лісовий *Tringa ochropus* (Linnaeus, 1758). Нечисленний для поду вид, реєструвався не щорічно. Орієнтовна чисельність – до 10 ос.

Побережник червоногрудий *Calidris ferruginea* (Pontoppidan, 1763). Мігруючий вид. Зустрічався зграйками з 3–5 особин на розливах водойм.

Побережник чорногрудий *Calidris alpina* (Linnaeus, 1758). Регулярно зустрічався на літуванні та міграційних прольотах вздовж берегів водойм. Скупчення цього виду досягали 300 особин.

Бекас *Gallinago gallinago* (Linnaeus, 1758). Вид мігруючий, орієнтовна чисельність в період міграції – близько 20 ос.

Плавунець круглодзьобий *Phalaropus lobatus* (Linnaeus, 1758). Вид відмічали тільки 7 квітня 2018 р.

Родина **Дерихвостові** Glareolidae

Дерихвіст лучний *Glareola pratincola* (Linnaeus, 1766). Зустрічається на затоплених дощовими водами солончаках в північній частині поду поблизу села Сиваське. При обсиханні ці біотопи використовувалися для гніздування. Чисельність в гніздовий період орієнтовно 60 особин.

Родина **Мартиніві** Laridae

Мартин жовтоногий *Larus cachinnans* (Pallas, 1811). Гніздовий вид, утворює колонії разом з ходуличником та шилодзьобкою. Чисельність в гніздовий період від 40 до 120 особин в різні роки. В період післягніздових міграцій чисельність зростає до 170 ос.

Мартин середземноморський *Larus melanocephalus* (Temminck, 1820). Є гніздовим для поду видом, утворює колонії на островах мілких солоних водойм УТМР. Колонія мартина каспійського у 2018 та 2019 рр. налічувала до 200 пар. У 2020 р. чисельність значно зросла – до 500 гніздових пар.

Мартин звичайний *Larus ridibundus* (Linnaeus, 1766). Вид відмічався в період післягніздових міграцій. Чисельність від 30 до 2430 ос.

Мартин тонкодзьобий *Larus genei* (Breme, 1840). В регіоні наявні декілька колоній виду, але у Сиваському поді його гніздування не спостерігалось. На обліках реєструвало-

ся 80–120 особин. Під час міграцій Азово-Чорноморським коридором можливий заліт значних зграй.

Мартин сивий *Larus canus* (Linnaeus, 1758). Вид рідкісний для регіону, відмічали тільки один раз зграю з 206 ос. 29 вересня 2018 р.

Реготун чорноголовий *Larus ichthyaetus* (Pallas, 1773). Рідкісний вид, реєстрували тільки 7 квітня 2018 р. – 3 особини, хоча гніздові колонії знаходяться у Овер'янівському поді за 18 км.

Крячок чорнодзьобий *Gelochelidon nilotica* (Gmelin, 1789). Вид гніздиться декількома колоніями, чисельність у яких змінюється між роками. Точна чисельність гніздових пар не визначена, навесні вона зростала від 40 до 1000 пар.

Крячок річковий *Sterna hirundo* (Linnaeus, 1758). Рідкісний нечисленний мігруючий вид. Чисельність не перевищує 20 ос.

Крячок світлокрилий *Chlidonias leucopterus* (Temminck, 1815). Мігруючий вид, у 2018 та 2019 рр. чисельність сягала 620 ос., у 2020 р. вид не реєстрували.

Крячок каспійський *Hydroprogne caspia* (Pallas, 1770). Рідкісний нечисленний вид, який реєстрували по 1–2 особини в період міграції та літування.

Крячок малий *Sterna albifrons* (Pallas, 1764). Рідкісний нечисленний вид, нерегулярно гніздовий (1–2 пари).

Ряд Горобцеподібні Passeriformes

Родина Ластівкові Hirundinidae

Ластівка берегова *Riparia riparia* (Linnaeus, 1758). Вид є гніздовим, для гніздування використовує барми ставків та дренажних каналів.

Родина Кропив'янкові Sylviidae

Види цієї родини – **очеретянка ставкова** *Acrocephalus scirpaceus* (Hermann, 1804), **очеретянка велика** *Acrocephalus arundinaceus* (Linnaeus, 1758) та **кобилочка солов'їна** *Locustella luscinioides* (Savi, 1824) є звичайними гніздовими видами, чисельність яких не встановлювалася.

Родина Суторові Sylviidae

Синиця вусата *Panurus biarmicus* (Linnaeus, 1758). Узбережжя ставків та системи дренажних каналів позаростали очеретом, який є місцем цілорічного перебування цього виду. Вид звичайний для означеного біотопу, щорічно гніздиться, спостерігаються виводки. Чисельність не визначено.

Інформацію про соціологічний статус та характер перебування видів птахів водно-болотного комплексу Сиваського поду узагальнено в таблиці 2.

Таблиця 2. Видовий склад, характер перебування птахів водно-болотного комплексу Сиваського поду та їх статус в охоронних переліках національного і міжнародного рівня

№ з/п	Назва виду		Охоронні переліки					Характер перебування
	українська	латинська	IUCN RL Global	IUCN RL Europe	Bern Convention	CMS Appendices	ЧКУ	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Норець малий	<i>Podiceps ruficollis</i>	LC	LC	II			М
2.	Норець великий	<i>Podiceps cristatus</i>	LC	LC	III			М
3.	Норець сірощокий	<i>Podiceps grisegena</i>	LC	VU	II	II	BP	М
4.	Норець чорноший	<i>Podiceps nigricollis</i>	LC	VU	II			М
5.	Баклан великий	<i>Phalacrocorax carbo</i>	LC	LC	III			Ц
6.	Пелікан рожевий	<i>Pelecanus onocrotalus</i>	LC	LC	II	I; II	ЗН	Л
7.	Квак	<i>Nycticorax nycticorax</i>	LC	LC	II			Л
8.	Чапля руда	<i>Ardea purpurea</i>	LC	LC	II	II		Г
9.	Чапля сіра	<i>Ardea cinerea</i>	LC	LC	III			Ц, Г

Продовження таблиці 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9
10.	Чапля біла мала	<i>Egretta garzetta</i>	LC	LC	II			Ц
11.	Чапля біла велика	<i>Egretta alba</i>	LC	LC	II	II		Ц, Г
12.	Бугай	<i>Botaurus stellaris</i>	LC	LC	II	II		Г
13.	Бугайчик	<i>Ixobrychus minutus</i>	LC	LC	II	II		PM
14.	Лелека білий	<i>Ciconia ciconia</i>	LC	LC	II	II		М
15.	Косар	<i>Platalea leucorodia</i>	LC	LC	II	II	BP	Г
16.	Коровайка	<i>Plegadis falcinellus</i>	LC	LC	II	II	BP	Г
17.	Лебідь-кликун	<i>Cygnus cygnus</i>	LC	LC	II	II		З
18.	Лебідь-шипун	<i>Cygnus olor</i>	LC	LC	III	II		Ц, Г
19.	Казарка червоноголова	<i>Rufibrenta ruficollis</i>	VU	VU	II	I; II	BP	З
20.	Гуска сіра	<i>Anser anser</i>	LC	LC	III	II		Ц
21.	Гуска білолоба велика	<i>Anser albifrons</i>	LC	LC	III	II		З
22.	Огар	<i>Tadorna ferruginea</i>	LC	LC	II	II	BP	Ц
23.	Галагаз	<i>Tadorna tadorna</i>	LC	LC	II	II		М, Г
24.	Крижень	<i>Anas platyrhynchos</i>	LC	LC	III	II		Ц
25.	Чирок-тріскунець	<i>Anas querquedula</i>	LC	LC	III	II		Ц
26.	Чирок-свистунець	<i>Anas crecca</i>	LC	LC	III	II		М
27.	Нерозень	<i>Anas strepera</i>	LC	LC	III	II	P	М
28.	Свиц	<i>Anas penelope</i>	LC	LC	III	II		Ц
29.	Шилохвіст	<i>Anas acuta</i>	LC	VU	III	II		М
30.	Широконоска	<i>Anas clypeata</i>	LC	LC	III	II		М, Л
31.	Гоголь	<i>Bucephala clangula</i>	LC	LC	III	II	P	PЗ
32.	Попелюх	<i>Aythya ferina</i>	VU	VU	III	II		Г, М
33.	Чернь червонодзьоба	<i>Netta rufina</i>	LC	LC	III	II	P	Г
34.	Чернь чубата	<i>Aythya fuligula</i>	LC	LC	III	II		М
35.	Чернь морська	<i>Aythya marila</i>	LC	LC	III	II		PM
36.	Савка	<i>Oxyura leucocephala</i>	EN	VU	II	I; II	ЗН	PM
37.	Лунь болотяний	<i>Circus aeruginosus</i>	LC	LC	III	II		Г
38.	Журавель сирій	<i>Grus grus</i>	LC	LC	II	II	P	М
39.	Журавель степовий	<i>Anthropoides virgo</i>	LC	EN	II	II	ЗН	Г
40.	Курочка водяна	<i>Gallinula chloropus</i>	LC	LC	III			М
41.	Погонич звичайний	<i>Porzana porzana</i>	LC	LC	II	II		М
42.	Лиска	<i>Fulica atra</i>	LC	NT	III	II*		Ц
43.	Сивка золотиста	<i>Pluvialis apricaria</i>	LC	LC	III	II		Л
44.	Чайка	<i>Vanellus vanellus</i>	NT	VU	III	II		М
45.	Зуйок малий	<i>Charadrius dubius</i>	LC	LC	II	II		М
46.	Зуйок морський	<i>Charadrius alexandrinus</i>	LC	LC	II	II	BP	Г
47.	Ходуличник	<i>Himantopus himantopus</i>	LC	LC	II	II	BP	Г
48.	Шилодзьобка	<i>Recurvirostra avosetta</i>	LC	LC	II	II	P	Г
49.	Кулик-сорока	<i>Haematopus ostralegus</i>	NT	VU	III		BP	Г
50.	Грицик великий	<i>Limosa limosa</i>	NT	NT	III	II	BP	М
51.	Коловодник звичайний	<i>Tringa totanus</i>	LC	VU	III	II		М
52.	Коловодник болотяний	<i>Tringa Glareola</i>	LC	LC	II	II		М
53.	Коловодник лісовий	<i>Tringa ochropus</i>	LC	LC	II	II		М
54.	Турухтан	<i>Philomachus pugnax</i>	LC	NT	III	II		М
55.	Плавунець круглодзьобий	<i>Phalaropus lobatus</i>	LC	LC	II	II		PM
56.	Побережник червоногрудий	<i>Calidris ferruginea</i>	NT	VU	II	II		М
57.	Побережник чорногрудий	<i>Calidris alpina</i>	LC	LC	II	II		М
58.	Бекас	<i>Gallinago gallinago</i>	LC	VU	III	II		М
59.	Дерихвіст лучний	<i>Glareola pratincola</i>	LC	LC	II	II	P	Г
60.	Мартин жовтоногий	<i>Larus cachinnans</i>	LC	LC	III			Г
61.	Мартин звичайний	<i>Larus ridibundus</i>	LC	LC	III			Л
62.	Мартин тонкодзьобий	<i>Larus genei</i>	LC	VU	II	II		Л
63.	Мартин сивий	<i>Larus canus</i>	LC	LC	III			М
64.	Реготун чорноголовий	<i>Larus ichthyaetus</i>	LC	LC	III	II*	ЗН	Л
65.	Мартин середземноморський	<i>Larus melanocephalus</i>	LC	LC	II	II		Г
66.	Крячок чорнодзьобий	<i>Gelochelidon nilotica</i>	LC	LC	II	II*		Г

Кінець таблиці 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9
67.	Крячок річковий	<i>Sterna hirundo</i>	LC	LC	II	II*		Л
68.	Крячок світлокрилий	<i>Chlidonias leucopterus</i>	LC	LC	II	II*		Л
69.	Крячок каспійський	<i>Hydroprogne caspia</i>	LC	LC	II	II*	ЗН	Л
70.	Крячок малий	<i>Sterna albifrons</i>	LC	LC	II	II	Р	Г
71.	Ластівка берегова	<i>Riparia riparia</i>	LC	LC	II			Г
72.	Очеретянка ставкова	<i>Acrocephalus scirpaceus</i>	LC	LC	II	II		Г
73.	Очеретянка велика	<i>Acrocephalus arundinaceus</i>	LC	LC	II	II		Г
74.	Кобилочка солов'їна	<i>Locustella luscinioides</i>	LC	LC	II	II		Г
75.	Синиця вусата	<i>Panurus biarmicus</i>	LC	LC	II			Г
ВСЬОГО			75	75	75	62	21	75

Примітки: *Характер перебування у регіоні*: Ц – зустрічається цілорічно, Г – гніздиться, З – зимуючий в регіоні вид, Л – зустрічається у нерепродуктивний період (літування), М – тільки під час міграції, РМ – рідкісні зустрічі в період міграції. *Охоронні списки та категорії охорони*: IUCN Red List Global – Червоний список Міжнародного союзу охорони природи (The IUCN ..., 2022): NT – вид, близький до стану загрози зникнення, VU – вразливий, EN – вид перебуває під загрозою, LC – вид, що не викликає занепокоєння; IUCN Red List Europe – Європейський червоний список (BirdLife International ..., 2021); Bern Convention – Бернська конвенція (Конвенція ..., 1998): II – підлягають особливій охороні, III – підлягають охороні; CMS Appendices – Боннська конвенція: I – знаходяться під загрозою зникнення, II – види, статус яких є несприятливим; ЧКУ – Червона книга України (Наказ ..., 2021): Р – рідкісний, ЗН – зникаючий, ВР – вразливий.

Висновки

Сиваський під є однією з ключових орнітологічних територій в межиріччі Дніпро–Молочна і в Північному Присивашші для гніздування, літування, зимівлі та зупинок під час міграцій птахів водно-болотного комплексу. В останні роки тут виявлено 75 видів, безпосередньо притаманних водно-болотним угіддям, з них 21 вид – з Червоної книги України.

Трансформовані екосистеми днища поду є місцем масового гніздування середземноморського мартина (від 200 до 500 пар), шилодзьобки (від 110 до 140 пар), ходуличника (від 40 до 60 пар), зупинок та літування турухтана (до 25 тис. ос.), пелікана рожевого (до 800 ос.), журавля сірого (до 1000 ос.), крижня (до 9500 ос.) та інших видів.

Перебування і кількісні характеристики водно-болотних птахів суттєво залежать від гідрологічного режиму водойм, який змінюється під дією кліматичних факторів, режиму скидання дренажних вод із каналів та наповнення ставків із артезіанських свердловин. Основними факторами турбування водно-болотного комплексу птахів є рибальство та полювання, які можуть бути врегульовані власниками приватного мисливського господарства та УТМР.

Автори висловлюють подяку Олександру Сергійовичу Мезінову за допомогу в проведенні окремих експедиційних досліджень та обліків гніздових колоній птахів.

Андрющенко Ю. А., Черничко И. И., Кинда В. В. и др. Результаты первого большого учета зимующих птиц в зональных ландшафтах юга Украины. *Бранта*. Мелітополь, 2006. Вып. 9. С. 123–149.

Андрющенко Ю. А., Дядичева Е. А., Попенко В. М. К характеристике весеннего населения птиц сухостепной подзоны Украины в пределах междуречья Днепра и Молочной. *Беркут*. 2015. № 24, вып. 2. С. 77–86.

Гавриленко В. С. Птицы "Красной книги Украины" в экосистемах Биосферного заповедника "Аскания-Нова". *Рідкісні й зникаючі птахи Північно-Західного Причорномор'я*: збірка наукових праць [за ред. Русева І. Т., Корзюкова А. І.]. Одеса, 2011. С. 18–25.

Гавриленко В. С., Мезінов О. С. Роль Великого Чапельського поду в збереженні біорізноманіття навколводних птахів Дніпровсько-Молочнянського межиріччя. *Екологія водно-болотних угідь і торфовищ*: збірник наукових статей. Київ, 2013. С. 35–40.

Гавриленко В. С., Листопадський М. А., Мезінов О. С., Чегорка П. П. Нові знахідки рідкісних видів птахів на території Біосферного заповідника "Асканія-Нова" та в його регіоні. *Вісті Біосферного заповідника "Асканія-Нова"*. 2013. Т. 15. С. 267–269.

- Гавриленко В. С., Листопадський М. А. Трансформація орнітокомплексів природного ядра і суміжних територій Біосферного заповідника "Асканія-Нова". *Вісті Біосферного заповідника "Асканія-Нова"*. 2016. Т. 18. С. 98–115.
- Гавриленко В. С., Старовойтова Т. В. Поди Межиріччя Дніпро–Молочна як важливі осередки збереження птахів Червоної книги України. *Агроекологічний журнал*. 2020. № 3. С. 13–25.
- Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Берн, 1979 рік). Київ : Мінекобезпеки України, 1998. 74 с.
- Листопадський М. А., Гавриленко В. С., Мезінов О. С., Чегорка П. П. Роль подових екосистем у формуванні водно-болотних орнітокомплексів Дніпровсько-Молочнянського межиріччя. *Вісті Біосферного заповідника "Асканія-Нова"*. 2013. Т. 15. С. 30–45.
- Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України № 29 від 19.01.2021 (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 01.03.2021 за № 260/35882) "Про затвердження переліків видів тварин, що заносяться до Червоної книги України (тваринний світ), та видів тварин, що виключені з Червоної книги України (тваринний світ)".
- Сиюхин В. Д., Черничко И. И., Андрюшенко Ю. А., Аносова И. В., Ардамацкая Т. Б., Багрикова Н. А., Белашков И. Д., Бескаравайный М. М., Гармаш Б. А., Дядичева Е. А., Жмуд М. Е., Залевский В. Д., Кинда В. В., Кирикова Т. А., Коломийчук В. П., Корзюков А. И., Костин С. Ю., Костюшин В. А., Кошелев А. И., Мацюра А. В., Молодан Г. Н., Пиллога В. И., Полуда А. М., Попенко В. М., Руденко А. Г., Русев И. Т., Стойловский В. П., Тарина Н. А., Черничко Р. Н., Яремченко О. А. Численность и размещение гнездящихся околоводных птиц в водно-болотных угодьях Азово-Черноморского побережья Украины. *Бранта*. Мелитополь–Київ, 2000. 476 с.
- Черничко И. И. Итоги регионального орнитологического мониторинга. Август 2004. *Бюллетень РОМ*. Вып. 2. Мелитополь, 2005. 28 с.
- Andryushchenko Yu. O., Gavrilenko V. S., Kostyushyn V. A., Kucherenko V. N., Mezinov A. S., Petrovich Z. O., Redinov K. A., Rusev I. T., Yakovlev M. V. Current status of Anserinae wintering in Azov-Black Sea region of Ukraine. *Vestnik Zoologii*. 2019. № 53 (4). P. 297–312.
- Andryushchenko Y, Vorovka V. The ornithological zoning of the Azov-Black Sea dry steppe enclave of Europe. *Ecology (Bratislava)*. 2022. 41 (1). P. 78–89.
- BirdLife International European Red List of Birds. Luxembourg : Office of Official Publication of the European Communities, 2021. 72 p.
- The IUCN Red List of Threatened Species. Version 2022. 1. URL: <http://www.iucnredlist.org>.

Рукопис отримано 24.10.2023